

بخش اوّل

کلیّات

کودکی، آغاز همه‌ی حرکت‌ها و تلاش‌ها برای زیستن است. مرحله‌ای که باید آن را به خودی خود، به رسمیت شناخت. کودک، انسانی است مستقل با بهترین و ناب‌ترین خصوصیات و احساسات انسانی. با این همه، کودکی، مقدمه‌ی جوانی و بزرگ‌سالی است و اساس زندگی بزرگ‌سالی، به کیفیت این دوره بستگی دارد. این کیفیت نیز به چگونگی تعلیم و تربیت در این دوران، وابستگی کامل دارد. در این دوره است که احساسات، عواطف و رفتارهای کودک (به خصوص رفتارهای اجتماعی وی) بر اثر ارتباط او با سایرین شکل می‌گیرد. بی‌دلیل نیست که پیشوایان دینی بیش و پیش از هر چیز، به دوره‌ی کودکی توجه نموده و راهنمایی‌های لازم را در این باره ارائه کرده‌اند. برای نمونه به گفتاری از امیر مؤمنان علیه‌السلام توجه می‌نماییم:

«هرکس در دوران کودکی تعلیم نبیند، در بزرگ‌سالی روی تکامل و پیشرفت نخواهد دید.»

برنامه‌ریزی درسی تعلیم و تربیت دینی در ایران

بچه‌ها در هر سنّ و سالی به تعلیم و تربیت نیازمندند. بی‌شک نظام آموزش مدرسه‌ای، مهم‌ترین نهاد رسمی است که در کنار نهاد خانواده، عهده‌دار تعلیم و تربیت دانش‌آموزان از اوان کودکی تا سنین پایانی دوره‌ی نوجوانی می‌باشد.

در میان انواع مواد درسی مختلف، درس دینی جزء لاینفک برنامه‌ی درسی مدارس ما به‌شمار می‌رود. این اهمیت حتی پیش از انقلاب اسلامی نیز به‌خوبی احساس می‌شده است و کسانی بوده‌اند که با تلاش‌های پرثمر ایشان، نهاد آموزش و پرورش رسمی آن زمان، به گنج‌نیدن ماده‌ی درسی‌ای با عنوان «دینی» مجاب یا مجبور می‌شده است. در این میان یاد و خاطره‌ی بزرگانی چون استاد شهید مطهری، مرحوم شهید دکتر بهشتی، مرحوم شهید دکتر باهنر همواره برای دست‌اندرکاران نظام آموزشی کشور و دانش‌آموزان و معلمان، زنده و جاوید است.

پس از انقلاب اسلامی، کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی بنا به ضرورت‌های زمان و متناسب با دیدگاه‌ها و رویکردهای حاکم بر نظام آموزشی، به‌ویژه آموزش دینی، توسط دو استاد ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین سیدعلی اکبر حسینی و حضرت آیه‌الله ابراهیم امینی نگاشته و به‌عنوان منبع درسی میلیون‌ها نونهالی که در این سال‌ها مقاطع ابتدایی و راهنمایی را پشت سر گذارده‌اند، به کار گرفته شد.

در سال‌های اخیر، توجه به رویکردهای جدید در امر آموزش (نظیر همراهی تربیت با تعلیم، به فعلیت رسانیدن استعداد‌های نهفته، توجه به آموزش غیرمستقیم، یادگیری مشارکتی و فعال، خلاقیت، تلفیق و...)، نیازهای نو در عرصه‌ی آموزش دین، توجه بیش از پیش به جنبه‌های نگرشی (عاطفی) و عملی (و نه صرفاً مهارتی) آموزه‌های دینی، لزوم بهره‌گیری از روش‌های نوین در تعلیم و تربیت دینی و توجه بیش از پیش به تربیت دینی در کنار تعلیم آن به منظور شکل‌گیری رفتارهای دینی و تقویت احساس دینی همراه با شناخت و تفکر در دین،... که همه برخاسته و برگرفته از نظرها و پیشنهادهای صدها آموزگار مجرب، صاحب‌نظران و کارشناسان امر تعلیم و تربیت است، متخصصان تعلیم و تربیت دینی را بر آن داشته است تا با برنامه‌ریزی دقیق و مطالعه‌ی جامع‌الاطراف در این خصوص، دست به کار تهیه‌ی برنامه‌ای جدید برای آموزش و پرورش دینی گردند.

در این باره تلاش‌های فراوانی صورت گرفته است و «هدیه‌های آسمان» اولین محصول این اقدام مبارک است.

آشنایی با برنامه‌ی درسی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی ابتدایی^۱

ویژگی‌های برنامه

- ۱- توجه به رویکردهای جدید در تعلیم و تربیت
- ۲- توجه بیش‌تر به جنبه‌های عاطفی و نگرشی و تأکید بر عمل
- ۳- توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های رشد شناختی کودکان
- ۴- ایجاد فرصت یادگیری و امکان تفکر و فعالیت بیش‌تر برای دانش‌آموز
- ۵- تغییر اساسی در نظام ارزش‌یابی^۲
- ۶- توجه به هنر، برای ترسیم چهره‌ی زیبای الگوهای دینی

۱- برای آشنایی بیش‌تر و دقیق‌تر با این موارد به کتاب‌های زیرمراجعه نمایید:

الف. ارزش‌یابی خلاق در تعلیم و تربیت دینی بصیرت‌گرا، تألیف علیرضا رحیمی، فاطمه رضانی، سعید راصد از انتشارات نهج.
 ب. مجموعه مقالات تعلیم و تربیت دینی، تألیف اعضای شورای برنامه‌ریزی و تألیف هدیه‌های آسمان از انتشارات نهج.
 ۲- کتاب ارزش‌یابی خلاق در تعلیم و تربیت دینی بصیرت‌گرا، این نظام ارزش‌یابی و مبانی نظری آن را به‌طور مبسوط شرح می‌دهد.

اصول حاکم بر برنامه‌ی جدید^۱

- ۱- توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های رشد شناختی و رشد تفکر دینی در کودکان دبستانی؛
- ۲- تلاش برای مرتبط ساختن آموزش‌های دینی دانش‌آموزان با زندگی روزمره‌ی آنها (به‌گونه‌ای که آموزش‌ها از زندگی بچه‌ها شروع شده و به زندگی آنها ختم شوند)؛
- ۳- تلاش برای فراهم کردن زمینه‌های مناسب، به منظور استنباط و نتیجه‌گیری خود دانش‌آموزان از مطالب و موضوعات و پرهیز از انباشته کردن ذهن آنها از مفاهیم و اطلاعات دینی؛
- ۴- تلاش برای ایجاد امید، شادی و نشاط به هنگام ارائه‌ی آموزش‌های دینی و پرهیز از ایجاد اضطراب و صدمات روحی و روانی در بچه‌ها؛
- ۵- ترسیم چهره‌ای واقعی، صمیمی و قابل تحقق از شخصیت، رفتار و زندگی پیامبر اسلام (ص) و معصومین (ع)؛
- ۶- تلاش برای پرورش حس زیبایی‌شناسی بچه‌ها و بهره‌گیری از هنرهای جذاب برای دانش‌آموزان این دوره؛
- ۷- استفاده از بیان غیرمستقیم در آموزش مفاهیم (به‌ویژه مفاهیم اخلاقی)؛
- ۸- پرهیز از بیان نکاتی که طرح آنها به دلیل رشد ناکافی دانش‌آموزان، موجب برداشت‌های ناصحیح می‌شود.

جایگاه و نقش عوامل و عناصر فرایند یادگیری در برنامه‌ی جدید تعلیم و تربیت دینی

◆ نقش دانش‌آموز در برنامه‌ی جدید تعلیم و تربیت دینی

✓ مطابق نقشی که برنامه‌ی جدید تعلیم و تربیت دینی برای دانش‌آموزان قائل است، دانش‌آموز باید فعال بوده و در مسیر یادگیری مشارکت کند.

◆ نقش آموزگار

✓ به یقین پس از پدر و مادر، باید مهم‌ترین عامل را در مدرسه و در شخصیت معلم بجوییم، به‌ویژه در محدوده‌ی سنی دوره‌ی ابتدایی که الگوپذیری دانش‌آموز از یکسو و نقش الگویی معلم از سوی دیگر این عامل را قوت می‌بخشد. بنابراین، مهم‌ترین نقش معلم دینی، ایفای نقش تربیتی وی به‌عنوان یک الگوی رفتار است.^۲

✓ معلم به‌جای تلقین مطالب درسی، دانش‌آموزان را راهنمایی و آنها را در فرایند یادگیری یاری و همراهی می‌کند. این مربوط به نقش معلم به‌عنوان راهنما و تسهیل‌کننده‌ی یادگیری است.

✓ معلم شایسته، با گسترش دادن دامنه‌ی محیط یادگیری از مدرسه به خانه‌ی شاگردان، روابطی از روی همکاری با والدین برقرار می‌سازد و این روابط را استمرار می‌بخشد و از این راه، مشارکت فعالانه‌ی والدین را در یادگیری فرزندانشان تشویق می‌کند.

۱- برای مطالعه‌ی بیش‌تر اصول حاکم بر گزینش و سازماندهی محتوای برنامه جدید تعلیم و تربیت دینی به کتاب مجموعه مقالات تعلیم و تربیت دینی تألیف اعضای شورای برنامه‌ریزی و تألیف هدیه‌های آسمان از انتشارات نهج مراجعه نمایید.

۲- حضرت علی علیه‌السلام در خطبه‌ی ۱۷۰ نهج‌البلاغه کیفیت تعلیم و تبلیغ دینی پیامبر اسلام را این‌گونه توصیف می‌کند: «طیب سیاری است که با طبابت خویش همواره در سیر و گردش است. مرهم‌هایش را آماده کرده، ابزارهایش را سرخ و تافته نموده است. هر جا که لازم باشد. این یا آن را می‌نهد، جایی نیش است و جایی نوش. در دل‌های نابینا، گوش‌های ناشنوا، زبان‌های گنگ، داروهای خود را در جایگاه غفلت و در محل حیرت و آوارگی می‌نهد و آنان را از غفلت و سرگشتگی نجات می‌بخشد.» بنابراین درد آشنایی، درمان‌شناسی، نیش و نوش را به‌جا به‌کار بردن و... و از همه مهم‌تر به‌دنبال دردمند گشتن و با کمال خضوع و حرص، غمخواری بیماران کردن از ویژگی‌های پیامبر اکرم (ص) به‌عنوان مربی بزرگ بشریت است. هم‌چنین سوز و علاقه، اخلاص و بی‌توقعی، فروتنی و افتادگی، صبوری و بلندنظری راه و رسم طبابت روحانی بزرگان تربیت دینی است؛ چرا که بدون آن، دردهای روحی و معنوی جامعه برطرف نمی‌شود. معلم آگاه در نقش یک مربی زندگی، با احترام به حقوق دانش‌آموزان، مراعات انصاف و مساوات، پرهیز از تبعیض، مراعات اصل آزادی، برخورد محبت‌آمیز و... الگویی مؤثر برای رفتار دانش‌آموزان خود به‌شمار می‌آید.

◆ نقش محتوا^۱

در برنامه‌های سنتی، محتوای آموزشی، به متون کتاب‌های درسی منحصر و محدود می‌شود و معلمان، تمام تلاش خود را برای آن صرف می‌کنند تا آن مطالب را دقیقاً و مو به مو تدریس کنند؛ لذا موفقیت در تدریس خود و یادگیری دانش‌آموزان را هم بر مبنای میزان آموخته‌های آنان از همان درس‌ها ارزیابی می‌کنند. اما در برنامه‌ی تربیت دینی با توجه به تغییراتی که در تلقی نسبت به محتوای آموزشی، نقش و اهمیت آن در فرایند آموزش و یادگیری و نیز سطح دانش و مهارت‌های معلمان رخ داده، محتوای آموزشی، تنها به متون مکتوب کتاب‌های درسی منحصر نمی‌شود. تصاویر «هدیه‌های آسمان»، فعالیت‌های کتاب کار و مطالب راهنمای معلم، هر کدام به سهم خود، بخشی از محتوای برنامه را تشکیل می‌دهند. به همین جهت برخی از درس‌ها به ظاهر مطلب چندانی برای یادگیری ندارند. این درحالی است که متن و تصاویر آن، راه ورودی برای فعالیت‌های یادگیری توصیه شده در کتاب راهنمای معلم و نیز سایر فعالیت‌های مورد نظر آموزگار می‌باشد. با این حال، محتوای تدوین شده، تنها بخش کوچکی از محتوای اصلی را تشکیل می‌دهد و معلم می‌باید با مشارکت دانش‌آموزان به توسعه‌ی مفاهیم (البته در چارچوب اهداف و حوصله‌ی کلاس) بپردازد. بدین ترتیب چه بسا آموزگار برای تدریس یک درس، متناسب با موقعیت کلاس و امکانات خود و دانش‌آموزانش، در کنار متن درسی از فعالیت‌های یادگیری مناسب دیگری استفاده کرده و اهداف درس را تأمین نماید.

● نقش فعالیت‌های یاددهی — یادگیری

برای تبیین نقش فعالیت‌های یادگیری در برنامه‌ی جدید، تنها کافی است تلقی و تعریف خود را از آن ارائه دهیم. در برنامه‌ی تعلیم و تربیت دینی، «فعالیت‌های یاددهی — یادگیری» اصطلاحی است که به کلیه‌ی پرسش‌ها و پاسخ‌ها، گفت‌وگوها، تمرین‌ها، کارهای هنری، بازدیدها، ارتباطات و در یک کلام، تمام تلاش‌های معلم و یادگیرنده برای آموختن دروس اطلاق می‌شود. معلم نیز باید بداند که همه‌ی فعالیت‌های او از لحظه‌ی ورود به کلاس تا زمان خروج، رفتار او در محیط مدرسه و حتی خارج از آن، حالت صورت، نگاه‌ها و همه‌ی کلمات او در یادگیری مفاهیم و نگرش‌های دینی دانش‌آموزان سهم مؤثری دارد و

۱- تعریف محتوا: با آن که عمده‌ی محتوا، همان است که به‌وسیله‌ی برنامه‌ریزان طراحی و به‌وسیله‌ی مؤلف، انتخاب و سازماندهی می‌گردد اما تمام محتوا این نیست. در فرایند آموزش، آن چه معلم برای تدریس پیش‌بینی نموده و تدارک دیده است و در ضمن تدریس، بروز و جلوه می‌کند، هم‌چنین آن چه از تعامل دانش‌آموزان با یک‌دیگر حاصل می‌شود، بخشی از محتوا را تشکیل می‌دهد. یعنی علاوه بر مفاهیم، مهارت‌ها و نگرش‌هایی که تهیه‌کنندگان محتوای برنامه‌ی درسی در نظر گرفته‌اند، رابطه‌ی معلم با دانش‌آموزان و رابطه‌ی دانش‌آموزان با یک‌دیگر نیز منشأ بخشی دیگر از محتواست. منتها چون در کنترل نیست و نمی‌توان از قبل، آن را پیش‌بینی کرد، در بحث برنامه‌ریزی که به‌طور عمده، با اعمال آگاهانه مرتبط است، کم‌تر مورد توجه قرار می‌گیرد. اما طرح این بعد پنهان محتوا از این نظر قابل توجه است که کلیه‌ی مریبان، محتوای رسمی آموزشی را بسته‌ای تصور نکنند که مواد مورد نیاز را داخل آن ریخته‌اند و کلید آن را نیز به معلم سپرده‌اند بلکه محتوای رسمی را به‌صورت مجموعه‌ی مفاهیم و مهارت‌هایی تلقی کنند که قبل از اجرای برنامه‌ی درسی، براساس بررسی‌ها و شناخت‌های مختلف تهیه و تنظیم شده ولی ممکن است در فرایند آموزش، توسط خود آن‌ها، اصلاح، تغییر، تکمیل و یا توسعه پیدا کند.

گروهی از برنامه‌ریزان درسی معتقدند جایی که به‌طور سنتی بر محتوا تأکید می‌شود، یادگیری لفظی و طوطی‌وار رخ می‌دهد. این نوع محتوا، به‌زودی فراموش می‌شود و صفاتی معین (به‌خاطر سپردن، اطاعت از اقتدار، پذیرش بدون نقد و بررسی افکار و غیره) در رفتار و شخصیت یادگیرنده شکل می‌گیرند. این گروه معتقدند برای رفع این مشکل، می‌توان محتوای برنامه‌ی درسی را همان فرایند (اعمال مختلف مربوط به خلق دانش) محسوب کرد. فرایندها برای مورد استفاده قرار دادن دانش و برای مرتبط ساختن آن‌هاست و به‌صورت اشکال مختلف تعیین می‌شوند. به این ترتیب، استفاده از محتوا از خود آن، اهمیت بیش‌تری پیدا می‌کند و به یک وسیله مبدل می‌شود و نه هدف. هدف، چیزی است که به‌وسیله‌ی محتوا تحقق می‌یابد.

روش کسب دانش توسط یادگیرنده، نباید آن‌چه را لازم است آموزش داده شود، تحت‌الشعاع قرار دهد. به‌ویژه در کشور ما که هنوز معلمان، آمادگی لازم را برای استفاده از اصول برنامه‌ریزی درسی در تدریس خود ندارند و وسایل و امکانات آموزشی و کمک‌آموزشی به اندازه‌ی کافی در اختیار آنان نیست، بنابراین می‌توان با تعیین و ارائه‌ی فرایند مفهوم‌سازی در محتوای برنامه‌های درسی، امکان فعالیت یادگیرنده و تحقق یادگیری عمیق‌تر را فراهم ساخت.

شکل‌های ارائه محتوا: یکی از اشکال ارائه‌ی محتوا، نوشتاری است. شکلی که اغلب در برنامه‌های سنتی که به اصول روان‌شناسی و برنامه‌ریزی درسی توجه کم‌تری می‌شد، وجود داشت درحالی که علاوه بر صورت مکتوب، محتوا را در قالب‌ها و شیوه‌های دیگری نیز می‌توان ارائه کرد. انتخاب عکس‌ها و تصاویر زیبا و مربوط به مفاهیم و مطالب تهیه شده، شکل دیگری است. گاهی یک عکس خوب و معنادار، بیش‌تر از نوشته در یادگیری یادگیرنده تأثیر می‌گذارد. به‌ویژه در دوره‌ی ابتدایی که یادگیری عینی، بهتر انجام می‌شود. شیوه‌ی دیگری که از طریق آن، محتوای آموزشی شکل می‌گیرد و امکان یادگیری را برای دانش‌آموز فراهم می‌کند، فعالیت‌های خارج از مدرسه است. گاهی یک بازدید هدف‌دار، به مراتب، بیش‌تر از کتاب و تدریس و کلام معلم، در یادگیری مؤثر واقع می‌شود.

فعالیت‌های یادگیری صرفاً به حوزه‌ی کلاس و هنگام تدریس درسی معین، محدود نمی‌شوند.

● نقش محیط (غیر انسانی)

محیط را اعم از فضای کلاس، نحوه‌ی چینش صندلی‌ها، تصاویر نصب شده بر روی دیوار، رنگ کلاس و... حتی بوهایی که دانش‌آموزان ضمن تدریس معلم استشمام می‌کنند و صداهایی که می‌شنوند، می‌دانیم با آن که گاهی برخی از عوامل محیطی، غیرقابل کنترل و تغییرناپذیرند، اما به دلیل اهمیت و تأثیر فوق‌العاده‌ی محیط در یادگیری، می‌توان نقش آن را همانند نقش محتوای آموزشی دانست. بدین جهت در مواردی که امکان تغییر عوامل محیطی برای معلم و دانش‌آموزان فراهم باشد، می‌توانند در زیباسازی کلاس خود، در چینش صندلی‌ها و... اعمال نظر و سلیقه کنند. آن‌ها هم‌چنین می‌توانند از محیط‌های دیگری نظیر حیاط مدرسه، پارک‌ها و به‌ویژه فضاهای طبیعی، استفاده‌ی فراوانی ببرند. تربیت دینی بیش از هر جا، به محیط‌های بکر و زیبای طبیعی نیاز دارد.

◆ نقش والدین^۱

این قسمت برای آگاهی مربیان گرامی از نقش والدین و نیز اطلاع‌رسانی به آنان ارائه گردیده است. بدین جهت از آموزگاران محترم درخواست می‌شود برای آگاهی اولیای دانش‌آموزان مطالب زیر را به‌گونه‌ای مناسب به اطلاع آنان برسانند.

✓ در هیچ یک از بخش‌های کتاب درسی و کتاب کار، قصد و نظر ما صرفاً حفظ مطالب درسی و یادگیری خط به خط متن کتاب نبوده است. بنابراین لازم نیست کتاب را به‌دست گرفته و از متن درس‌ها از بچه‌ها سؤال کنند.

بهرتر است بگویم اساساً شب امتحانی هم در کار نیست. امتحان (ارزش‌یابی) در تمام طول دوره، توسط معلم، در سر کلاس، از طریق مشاهده‌ی احساسات و رفتار بچه‌ها، گفت‌وگو با آن‌ها، بررسی میزان مشارکت آن‌ها در فعالیت‌ها و مشاهده‌ی نوع کارها و محصول تلاش‌های آنان صورت می‌گیرد.

به اولیا اطمینان بدهید که آموزگار، نتایج مشاهدات خود را در برگه‌ها و جداول مخصوص به‌گونه‌ای ضبط می‌کند که در نهایت بتواند درباره‌ی کم و کیف آموخته‌های کودک به یک قضاوت نهایی منصفانه دست بزند. از آن‌ها بخواهید به فرزند خود کمک کنند تا در فعالیت‌های کلاس مشارکت نموده و وظایف خود را در کلاس و در خانه با دقت انجام دهد و به او قوت قلب و انرژی بدهند تا با اطمینان و اراده و به‌صورت فعال در فعالیت‌های کلاسی مشارکت نماید.

✓ انتقال نقاط قوت و ضعف کلاس، معلم و دانش‌آموز، توسط اولیا و گفت‌وگوی صمیمی با آموزگار در این موارد، همیشه می‌تواند به پیشبرد هرچه بهتر اهداف و برنامه‌های درسی کمک‌های شایانی کند. بی‌تردید بیش از هر چیزی، این شیوه‌ی انتقال و نحوه‌ی گفت‌وگوست که اهمیت دارد.

✓ از مهم‌ترین کمک‌های اولیا به بچه‌ها، مراقبت و دور کردن آن‌ها از شرایطی است که برای یادگیریشان ایجاد مزاحمت و تناقض می‌کند؛ مثلاً، طرح برخی سوالات نامناسب با سن بچه‌ها، طرح برخی مطالب که تناسبی با روحیه‌ی بچه‌ها ندارد، تلقین برخی از نکات به آن‌ها، و ایجاد محیط فیزیکی نامناسب برای یادگیری و... می‌تواند مزاحم یادگیری بچه‌ها باشد.

✓ تلاش والدین برای ایجاد موقعیت‌هایی که امکان جست‌وجو و تجربه کردن را به کودکان بدهند، می‌تواند از دیگر کمک‌های آن‌ها به فرزندان نشان باشد. به همین دلیل است که توصیه می‌شود والدین اکیداً از ارائه‌ی شتاب‌زده و زودتر از موقع اصل مطلب و

۱- بی‌شک یکی از عوامل و عناصر مهم و مؤثر بر فرایند یاددهی - یادگیری، والدین بچه‌ها هستند. نقش تربیتی خانواده در کنار مدرسه و تأثیر دخالت‌های صحیح و ناصحیح پدر و مادرها در امر یادگیری بچه‌ها بر کسی پوشیده نیست. برنامه‌ی جدید تعلیم و تربیت دینی ضمن توجه به سهم و نقش مؤثر والدین در مجموعه برنامه، توصیه‌هایی برای بهبود و سازماندهی مؤثرتر این نقش در بر دارد.

نتیجه‌ی بحث به کودکان خودداری نموده و بگذارند کودک، خود برای رسیدن به نتیجه تلاش کند. به اولیای بچه‌ها بگویید: در فرایند ارزش‌یابی، این تلاش است که پیشرفت به دنبال دارد نه نتیجه‌ی صرف.

✓ اولیا می‌توانند در کودکان خود برای پاسخ‌گویی به سؤالات، برای فکر کردن، برای طرح سؤال، برای پیشنهاد کردن، برای مشارکت، برای فعالیت خلاق و... ذوق و شوق ایجاد کنند.

برای این کار، راه‌های گوناگونی وجود دارد:

– جلب توجه کودک به پدیده‌های خلقت و وقایع پیرامون او.

– بی‌گیری فعالیت‌های انجام شده توسط دانش‌آموز و نتایجی که به دست آورده، از خود او.

– اهمیت دادن بزرگ‌ترها به فعالیت‌های کودکان و مهم تلقی کردن کار و فعالیت آنان به جای پرسش‌های مکرر از آن‌ها

درباره‌ی نتیجه‌ی کار و نمره و رتبه‌شان در کلاس، می‌تواند نشان‌دهنده‌ی اهمیت فعالیت و مشارکت در امر یادگیری برای کودک و مشوق او باشد.

– گزارش فعالیت‌های خوب دانش‌آموز به معلم برای تشویق و تأیید وی می‌تواند یکی از مؤثرترین شیوه‌ها برای ایجاد و تقویت

انگیزه‌ی فعالیت در بچه‌ها به شمار آید.

● نقش ارزش‌یابی

ارزش‌یابی به‌عنوان مهم‌ترین بخش در فرایند آموزش، از آن جهت قابل توجه است که آینه‌ی تمام‌نمای همه‌ی زحماتی است

که یادگیرنده و عوامل یاددهنده برای رسیدن به اهداف آموزشی متحمل می‌شوند و نشان‌دهنده‌ی میزان پیشرفت دانش‌آموز و نیز میزان توانایی‌ها و موفقیت معلم، برنامه‌ریزان و مؤلفان است.

شیوه‌های ارزش‌یابی در برنامه‌ی تعلیم و تربیت دینی، ضمن از نظر دور نداشتن واقعیت‌هایی که نظام ارزش‌یابی فعلی،

محصول آن‌ها به‌شمار می‌رود، با تکیه بر دیدگاه‌های نوین روان‌شناسی تربیتی و با در نظر داشتن روش‌های ارزش‌یابی متناسب با رویکردهای جدید در تربیت دینی تنظیم شده است.

اهداف کلی تعلیم و تربیت دینی در دوره‌ی ابتدایی

● قلمرو دانش و اطلاعات

۱- آشنایی با مهربانی، بخشندگی، دانایی، توانایی و یگانگی خداوند

۲- آشنایی با معنا و مفهوم ساده‌ی پیامبری و امامت

۳- آشنایی با معنا و مفهوم ساده‌ی معاد و جهان آخرت

۴- آشنایی با اهم امور اخلاقی و آداب اسلامی مورد نیاز در زندگی کودک

۵- آگاهی از برخی از مهم‌ترین مراسم اجتماعی دین اسلام و انقلاب اسلامی

۶- دانستن برخی اطلاعات اولیه و ساده‌ی قرآنی

۷- دانستن برخی از احکام شرعی مورد نیاز کودک

● قلمرو گرایش‌ها و عواطف

۱- محبت و علاقه‌مندی نسبت به خداوند

۲- محبت و احترام نسبت به پیامبران، معصومین علیهم‌السلام و اولیای دین

۳- گرایش نسبت به انجام دادن کارهای نیک و دوری از بدی‌ها

- ۴- تمایل به انجام آداب اسلامی و دستورات اخلاقی اسلام
- ۵- گرایش و علاقه‌مندی به مشارکت در مراسم دینی و مراسم مربوط به انقلاب اسلامی
- ۶- علاقه‌مندی نسبت به تلاوت و فهم قرآن کریم
- ۷- تمایل به عمل به احکام شرعی

● قلمرو مهارت‌ها و عمل

- ۱- ارتباط با خدا از طریق دعا و نماز
- ۲- تلاش برای درس گرفتن از سیره‌ی پیامبران و ائمه‌ی معصومین صلوات‌الله‌علیهم
- ۳- تلاش برای انجام کارهای نیک، آداب دینی و دستورات اخلاقی و دوری از بدی‌ها
- ۴- همکاری و مشارکت در برپایی مراسم دینی و انقلاب اسلامی
- ۵- تلاش برای قرائت و فهم قرآن
- ۶- تلاش برای عمل به احکام شرعی

ابزارهای تحقق اهداف برنامه‌ی تعلیم و تربیت دینی

مواد آموزشی که به‌طور رسمی در اختیار شما قرار می‌گیرد تا با استفاده از آن به ارائه‌ی بهتر، صحیح‌تر و آسان‌تر محتوای موردنظر برنامه‌ی جدید تعلیم و تربیت دینی با عنوان هدیه‌های آسمان بپردازید، شامل کتاب درسی دانش‌آموز، راهنمای تدریس معلم و کتاب کار دانش‌آموز است. هم‌چنین در صورت امکان وسایل کمک آموزشی نظیر نوار کاست و ویدئو نیز در اختیار شما قرار خواهد گرفت. کتاب‌های مفیدی نیز در بازار کتاب وجود دارد که می‌تواند مورد استفاده‌ی شما قرار گیرد.^۱ تهیه و انتخاب مواد اخیر در واقع به روش انتخابی شما در تدریس بستگی دارد.

✓ کتاب درسی

کتاب درسی، شامل یک سری متن و تصویر برای ارائه‌ی خطوط کلی و اصلی محتوای آموزشی برنامه‌ی درسی است. این مجموعه کلمات و تصاویر، صرفاً بخشی از مفاهیم موردنظر برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی را مطرح می‌کنند. بنابراین نکاتی نیز هست که دانش‌آموز باید با کمک معلم، با استفاده از کتاب کار و با بهره‌گیری از فعالیت‌های آموزشی بیاموزد.

✓ کتاب کار

کتاب کار، در واقع ابزار مناسبی برای توسعه و تعمیق یادگیری‌های دانش‌آموزان، تقویت علاقه‌مندی آن‌ها به انجام فعالیت‌های مربوط به درس و بروز ابتکار و خلاقیت ایشان می‌باشد. هم‌چنین، فعالیت‌های کتاب کار را می‌توان به‌عنوان یک ابزار مناسب برای «کاردرخانه»ی دانش‌آموزان تلقی کرد.^۲

تمرین‌های کتاب کار، اطلاعات بچه‌ها را توسعه می‌دهند، طبقه‌بندی می‌کنند، ادراکشان را از مفاهیم عمیق می‌کنند، بچه‌ها را به فعالیت و تلاش و پویایی وامی‌دارند، به بچه‌ها انگیزه و شادی می‌بخشند و آن‌ها را برای یادگیری بهتر و مناسب‌تر، آماده می‌کنند.

کتاب کار، ابزار مناسب و مؤثری برای ارزش‌یابی آموخته‌های بچه‌ها و کم و کیف تحقق اهداف و انتظارات هر درس نیز به‌شمار می‌رود.

۱- برخی از این کتاب‌ها، در بخش دانستنی‌های معلم هر درس معرفی شده‌اند.

۲- فعالیت‌های کتاب کار (به‌جز مواردی که نیاز به کار گروهی دارد) اساساً برای کار در خانه در نظر گرفته شده است و آموزگار می‌باید حاصل فعالیت بچه‌ها را در کلاس درس بررسی نموده و از آن برای توسعه‌ی یادگیری بهره بگیرد.

✓ راهنمای معلم

این کتاب به آموزگار کمک می‌کند تا با دیدی وسیع‌تر و اطلاعاتی بیش‌تر، به ارائه‌ی محتوای دروس «هدیه‌های آسمان» به دانش‌آموزان بپردازد. در راهنمای معلم دو بخش عمده در نظر گرفته شده است: بخش اول با عنوان «کلیات» (بخش حاضر) مشتمل بر دیدگاه‌ها، تعاریف، تبیین رویکرد و نیز اطلاعات کلی مورد نیاز آموزگاران و کارشناسان محترم، درباره‌ی برنامه‌ی جدید تعلیم و تربیت دینی، با نام هدیه‌های آسمان است. در بخش دوم اهداف هر درس، توضیحی مختصر درباره‌ی محتوا، شیوه‌ی تدریس آن، روش ارزش‌یابی میزان یادگیری کودکان و نیز نکات پنهان در لابه‌لای نوشته‌ها و تصاویر کتاب درسی، ارائه شده است.

شیوه‌ی ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی در هدیه‌های آسمان^۱

چند اصل مهم^۲

- ۱- ارزش‌یابی، به‌عنوان مهم‌ترین بخش فرایند یادگیری، باید با هدف رشد دانش‌آموزان انجام شود.
- ۲- ارزش‌یابی صرفاً برای مشخص ساختن موارد اشتباه و ضعف‌هایی است که باید تصحیح شوند، نه برای ثبت اشکالات و گزارش آن به دیگران. به عبارتی دیگر، وسیله‌ای است برای تحریک و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیش‌تر.
- ۳- در تعلیم و تربیت دینی، هریک از حیطه‌های سه‌گانه‌ی یادگیری، اهمیت و ویژگی‌های خاص خود را دارد. برای یادآوری اهمیت هر یک، کافی است به این نکته توجه کنیم که اعمال دینی، هنگامی ارزشمندند که براساس ایمان و تمایلی درونی و قلبی باشند و اساس چنین ایمانی را نیز معرفت و شناخت حقیقی تشکیل می‌دهد.
- ۴- این که هر دانش‌آموزی، مطابق با سرعت انتقال و توان یادگیری خود می‌آموزد، واقعیتی غیرقابل انکار است. اما این را نیز نمی‌توان نادیده گرفت که هر دانش‌آموزی، چه کسی که سریع می‌آموزد و چه آن که دیرتر یاد می‌گیرد، می‌تواند احساسات دینی خود را به‌گونه‌ای بروز دهد؛ به‌طوری که بتوان در رفتار، گفتار و حرکات او ردپایی از تحقق اهداف برنامه‌ی درسی را مشاهده کرد. تغییر ملاک‌های قضاوت و نگرش آموزش‌دهندگان، موجب می‌شود که فرصت بیش‌تری برای بروز استعدادها، عاطفی و مهارتی دانش‌آموزان - به‌خصوص آن‌هایی که از مایه‌های دینی و مذهبی بالاتری برخوردارند ولی در توسعه‌ی دایره‌ی محفوظات خود، موفقیت کم‌تری دارند - فراهم آید. به همین جهت برای قضاوت نهایی در مورد پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، آموزگار باید به جمع‌بندی مشاهدات خود در طول سال تحصیلی اقدام نماید.
- ۵- باید از یک سوء برداشت پرهیز شود و آن این که توجه به قلمروهای نگرشی و مهارتی دانش‌آموزان بدین معنا نیست که به میزان دین‌داری آنان نمره بدهیم و مثلاً به کسی که در نماز جماعت شرکت می‌کند یا راست می‌گوید یا غیبت دیگران را نمی‌کند، نمره‌ی کامل بدهیم. این امور اساساً قابل نمره دادن نیستند. ایمان و عمل دو شاخصه‌ی اصلی دین‌داری انسان‌ها هستند. دو ویژگی کاملاً منحصر به فرد و شخصی که به هیچ‌عنوان قابل ارزش‌یابی توسط کسی (جز خداوند متعال) نیست. لذا باید گفت که ارزش‌یابی ایمان و عمل دینی افراد نه تنها میسر نیست، بلکه مفسده برانگیز و منحرف‌کننده است و آن‌چه در یک فرایند آموزشی می‌تواند / باید مورد ارزش‌یابی قرار گیرد، صرفاً یادگیری افراد است؛ یعنی دانش، نگرش و توانایی‌هایی که طی فرایند یاددهی - یادگیری توسط آنان کسب می‌شود و اگر همه‌جانبه و اثربخش باشد، می‌تواند شخصیت و منش آنان را شکل دهد.^۳

۱- توصیه می‌شود آموزگاران محترم با دقت بیش‌تری این بخش را مطالعه نمایند تا در خصوص ارزش‌یابی با مشکلات کم‌تری مواجه شوند.

۲- برای آشنایی بیش‌تر با دیدگاه برنامه‌ریزان هدیه‌های آسمان مراجعه کنید به کتاب: ارزش‌یابی خلاق در تعلیم و تربیت دینی بصیرت‌گرا، نوشته علیرضا رحیمی، سعید راصد، فاطمه رضائی، انتشارات نهج.

۳- زیرا ملاک ارزشمندی عمل آدمی نزد خداوند نیت اوست (الاعمال بالنیات) و نیت افراد نیز جز خداوند توسط هیچ کس دیگری قابل کشف نیست (والله اعلم

بذات الصدور).

۶- نباید با آزمون‌ها و امتحانات مشکل و دلهره‌آور، در دانش‌آموزان، احساس ناخوشایندی نسبت به درس دینی ایجاد شود و یا تعدادی از آن‌ها موفقیت در این زمینه را برای خود، امری دشوار و یا ناممکن تلقی کنند. اگر کودک، در مورد انجام تکلیفی، خود را ناموفق و شکست خورده تلقی کند، نسبت به آن کار، احساس بدی پیدا کرده و چنین احساسی، حتی او را از یادگیری‌های بعدی باز می‌دارد؛ زیرا هم تمرکز حواس روی جزئیات مطلب یادگرفتنی را از او می‌گیرد و هم موجب فرار او از موقعیت‌های مشابه (تجاریبی که کودک به آن بسیار نیازمند است) می‌شود. اهمیت ممانعت از ایجاد چنین احساسی، به‌ویژه در مورد موضوعی که صرفاً یک ماده‌ی درسی تلقی نمی‌شود (بلکه تمام زندگی امروز و آینده‌ی دانش‌آموزان را تحت الشعاع قرار می‌دهد) به مراتب بیش‌تر است. به همین خاطر، هیچ دانش‌آموزی نباید در درس دینی، احساس ناتوانی و تفاوت با دیگران و در پی آن احساس شکست پیدا کند.

۷- از آن‌جا که رقابت میان فردی برای دانش‌آموزان ابتدایی، اضطراب‌آفرین و گاهی ناامیدکننده است، وضعیت هر کودک، نخست باید به نسبت خودش و پیشرفتی که حاصل کرده، سنجیده و برآورد گردد. به عبارت بهتر، آنچه مهم است، رقابت^۱ هر دانش‌آموز با خود اوست، نه با دانش‌آموزان دیگر.

ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در هدیه‌های آسمان: نکاتی برای عمل موضوع اول: ارزش‌یابی چه موقع انجام می‌شود؟

ارزش‌یابی در هدیه‌های آسمان به صورت مستمر و با استفاده از ابزار مشاهده صورت می‌گیرد. بنابراین معلم از لحظه‌ی ورود به کلاس تا پایان وقت آموزش می‌تواند به ارزش‌یابی فعالیت‌های خود و دانش‌آموزانش بپردازد.

در این خصوص به توضیحات زیر توجه کنید:

۱- از آن‌جا که ارزش‌یابی، بخش جدایی‌ناپذیر فرایند یاددهی - یادگیری است، باید در شرایط واقعی آموزش و حین انجام فعالیت‌های آموزشی صورت گیرد. بنابراین شرایط و موقعیت مصنوعی امتحان، نمی‌تواند مجال مناسبی برای بروز رفتارهای واقعی دانش‌آموزان باشد. ضمن آن که چنین شرایطی، می‌تواند تشویش و نگرانی زیادی در بچه‌ها، به وجود آورد. به همین دلیل، در برنامه‌ی تعلیم و تربیت دینی، کلیه‌ی فعالیت‌های پیشنهادی راهنمای معلم و کتاب کار و نیز فعالیت‌های ابتکاری معلمان می‌توانند به جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات مناسب درباره‌ی کیفیت و میزان آموخته‌های دانش‌آموزان کمک کنند.

۲- تمامی فعالیت‌های دانش‌آموزان و نیز روندی که آن‌ها برای رسیدن به نتیجه طی می‌کنند، دارای اهمیت هستند. بنابراین، ارزش‌یابی، به صورت مستمر انجام می‌شود و دیگر نیازی به اتکا بر آزمون‌های پایان سال تحصیلی و ایجاد شرایطی خاص برای امتحان، وجود ندارد.

۳- بررسی آموخته‌های دانش‌آموزان، از جنبه‌های مختلف و در مقاطع زمانی گوناگون، اطمینان بیش‌تری برای استناد به اطلاعات به دست آمده، فراهم می‌کند و به عبارتی، اعتبار ارزش‌یابی را افزایش می‌دهد. از محاسن دیگر این روش، آن است که

۱- شاید زیان‌آورترین جنبه‌ی روش نمره‌گذاری براساس رقابت، تأثیر آن بر استنباطی است که دانش‌آموز از خود و انتظارات معلم دارد. وقتی دانش‌آموزان، اولین بار، برای نمره رقابت می‌کنند، آن‌هایی که در نخستین آزمون‌های سال‌های اول دبستان در رده پایینی قرار می‌گیرند، دوره‌ی مدرسه را با احساس شکست شروع می‌کنند که همین منجر به احساس طردشدگی یا بی‌کفایتی می‌شود... به علاوه بعد از ارزش‌یابی اولیه‌ی معلم، بدون این که بخواهند، احتمالاً قربانی انتظارات بالا یا پایین می‌شوند. حتی اگر معلم، به گزارش‌های قبلی توجه نکند، این تجارب دانش‌آموزان، احتمالاً آن‌ها را مجبور می‌کند که به‌عنوان یادگیرنده خوب یا بد عمل کنند. در این باره مراجعه کنید به کتاب کاربرد روان‌شناسی در آموزش؛ رابرت بیلر؛ جلد دوم، ترجمه پروین کدیور، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۱.

بررسی سیر یادگیری دانش‌آموزان، امکان طراحی و اجرای سریع برنامه‌های مناسب‌تر و حتی اصلاحی را به وجود می‌آورد. هم‌چنین دانش‌آموزان را سریعاً از نتایج عملکرد خود، آگاه کرده و انجام فعالیت‌های جبرانی را ممکن می‌سازد.

۴- از آن‌جا که ما می‌خواهیم آموزش دینی، با احساس و تجربه‌ای خوشایند و موفق توسط دانش‌آموز توأم شود و در ضمن، امکان رسیدن همه‌ی دانش‌آموزان، با شیوه و سرعت خاص یادگیری خود، به اهداف، تا حد امکان فراهم شود، استفاده از روش‌های ارزش‌یابی حین فعالیت، مناسب‌تر به نظر می‌رسد. به این ترتیب، انگیزه‌ی دانش‌آموز، انجام موفقیت‌آمیز فعالیت و دست‌یابی به نتیجه خواهد بود و معلم نیز خواهد توانست برآوردهای لازم را ضمن تدریس انجام داده و بازخورد مناسب را در موقعیت مقتضی، به شاگرد بدهد. در نتیجه، دانش‌آموز کم‌تر دچار دلهره خواهد شد. از طرف دیگر، او می‌داند که تمام فعالیت‌ها و تلاش‌هایش، منظور نظر معلم بوده و از هیچ نکته‌ای غفلت نخواهد شد. این امر، انگیزه و رغبتی تازه برای فعالیت در دانش‌آموز ایجاد می‌کند و احساس مثبت و خوشایندی نیز در او به وجود می‌آورد.^۱ در این شیوه، دانش‌آموز می‌داند که برای جبران نقایص یادگیری و کوتاهی در انجام تکالیف و وظایف خود، فرصت دارد و بنابراین، هم اضطراب او کاهش می‌یابد و هم، انگیزه‌ی بیش‌تری برای فعالیت در وی ایجاد می‌شود.

موضوع دوم: چه مواردی مشاهده می‌شود و نشانه‌های بروز هر یک چیست؟

۱- درک مفاهیم

در این حوزه، کودکان با مفاهیم آشنا شده، آن‌ها را می‌فهمند، درباره‌ی آن‌ها می‌اندیشند و آن‌ها را به دایره‌ی دانش خود می‌افزایند.

برای ما اهداف حیطه‌ی دانشی به منزله‌ی پایه‌هایی برای یادگیری‌های بعدی به‌ویژه تحقق اهداف نگرشی (که از اهمیت فراوانی برخوردارند) تلقی می‌شوند. برنامه‌ی هدیه‌های آسمان در دوره‌ی ابتدایی تأکید زیادی بر روی اطلاعات کسب شده توسط دانش‌آموزان ندارد، حتی اصرار برنامه‌ریزان بر آن است که ذهن آن‌ها حتی الامکان درگیر مفاهیم متعدد و پیچیده نشود؛ اما از آن‌جا که تحقق سایر اهداف (به‌ویژه اهداف نگرشی) منوط به درک مفاهیم ارائه شده به بچه‌هاست، به همین جهت درک مفاهیم ساده (مفاهیم پیش‌بینی شده در محتوای برنامه)، بسط آن‌ها، استفاده از این مفاهیم در موارد تعیین شده و به‌کارگیری قوه‌ی خلاقه‌ی بچه‌ها برای فهم بهتر و گسترش مفاهیم، یکی از بخش‌های عمده‌ی برنامه است که نظام ارزش‌یابی ما باید بدان پردازد.

برای ارزش‌یابی دانستنی‌های دانش‌آموزان، باید به آن‌ها مجال دهیم تا برداشت و ادراک خود را از مفاهیم آموخته شده، با سازمان ذهنی و زبان خاص خود بیان کنند^۲؛ مثال‌ها، نمونه‌ها و مصداق‌های جدیدی علاوه بر مثال‌ها و نمونه‌های تدریس شده، بیان نمایند؛ مصداق یک مفهوم را از غیر آن تشخیص دهند؛ مصداق مفهوم را در قالب‌ها و شکل‌های گوناگون شناسایی کنند؛ ارتباط آن را با مفاهیم و موضوعات دیگر جست‌وجو و بیان کنند؛ در موقعیت‌های عملی و به شیوه‌های مختلف، آن را به‌کار ببرند؛ بتوانند برخی از نتایج و تبعات آن را پیش‌بینی کنند؛ بتوانند مفاهیم متضاد آن‌ها را شناسایی و بیان کنند و

۲- کسب مهارت‌ها

در این حوزه که شامل مهارت‌های مربوط به اعمال دینی، مشارکت فعال در فعالیت‌های دینی و مشارکت فعال در فعالیت‌های گروهی یادگیری می‌شود، دانش‌آموز از طریق تکرار و تمرین، مهارت‌هایی را در زمینه‌ی آداب و اعمال دینی (به‌صورت ظاهری)

۱- چنان‌که می‌دانیم، نگرش مثبت، حاصل تجربه‌های موفقیت‌آمیز است.

۲- بیان افکار و برداشت‌های دانش‌آموزان، می‌تواند به اشکال گوناگون از جمله: مکالمه، نوشتن، نقاشی، نمایش و مدل‌سازی صورت گیرد.

کسب می‌نماید. او هم‌چنین می‌آموزد که برای فهم مطالب، جست‌وجوی مفاهیم و یادگیری بهتر، با دیگران مشارکت کند. به نظر دیگران احترام بگذارد، نظرهای خود را مطرح کند و عنصر فعالی در گروه باشد. اهداف حیطة‌ی مهارتی صرفاً مربوط به یادگیری برخی از احکام عملی و اعمال عبادی و ممارست در انجام آن‌هاست؛ فعالیت‌هایی نظیر وضو گرفتن، اذان گفتن، نماز خواندن و... .

هم‌چنین مهارت‌های مربوط به مشارکت بچه‌ها در فعالیت‌های گروهی و عبادت‌های جمعی در این بخش جای می‌گیرد. در این حوزه، علاوه بر مهارت فرد در انجام یک کار با رعایت نکات و شرایط لازم آن‌انگیزه‌ها هم مهم هستند. ارزش‌یابی مهارت فرد در انجام یک کار، از طریق مشاهده‌ی عملکرد او انجام می‌شود و برای ارزش‌یابی انگیزه‌های وی هم شیوه‌های ارزش‌یابی اهداف حیطة‌ی نگرشی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

برای پرورش مهارت‌ها هیچ چیز به اندازه‌ی تکرار، تمرین و ممارست اهمیت ندارد. ما می‌توانیم با تمرین و تکرار، در دانش‌آموز خود مهارت نماز خواندن را ایجاد نموده و او را به نماز خواندن «عادت» دهیم. بی‌شک این عادت می‌تواند زمینه‌ی مناسبی برای ایجاد نگرش و باور قلبی مثبت و درنهایت عمل دینی تلقی شود.

۳- به‌کارگیری مفاهیم و مهارت‌ها

در این حوزه که عبارت است از بسط و توسعه‌ی مفاهیم، به‌کارگیری مفاهیم در موارد دیگر، برقراری ارتباط میان مفاهیم، برقراری ارتباط با محیط، حل مسئله و نهایتاً عملکرد خلاق، کودک ارتباط مفاهیم را با یک‌دیگر جست‌وجو کرده و با بهره‌گیری از قوه‌ی خلاقه‌ی خود آن‌ها را بسط و گسترش می‌دهد و در سایر موقعیت‌ها به‌کار می‌گیرد. او مهارت‌هایی را که آموخته به‌کار می‌گیرد و از آن‌ها برای حل مسئله استفاده می‌کند.

۴- تحلیل نقادانه و سازماندهی ایده‌ها: حیطة‌ی نگرش‌ها

این حوزه که شامل تحلیل موقعیت‌ها و شرایط، قضاوت و داوری، ارزیابی و ارزش‌گذاری، بیان تلقی، تفکر انتقادی^۱، تصمیم‌گیری و اعلام موضع می‌شود، مهم‌ترین بخش آموزش دینی است. در این حوزه است که دانش‌آموز با بهره‌گیری از توانایی‌هایی که در سه حوزه‌ی پیشین کسب کرده است، برای به‌دست آوردن ایمان و باور قلبی آماده می‌شود. در واقع حوزه‌های پیشین دانش‌آموز را برای فعالیت در این حوزه‌ی اخیر آماده می‌کنند و به او این امکان را می‌دهند که از طریق توانایی‌های حاصله در حوزه‌های پیشین دست به انتخاب و اتخاذ موضع بزند. این حوزه به اهداف حیطة‌ی نگرشی مربوط است و باید بیش‌ترین فعالیت آموزشی را به خود اختصاص دهد.

هدیه‌های آسمان بیش از هر چیز بر اهداف حیطة‌ی نگرشی تأکید دارد و به‌دنبال آن است که کودکان از طریق درک مفاهیم و نیز بسط و گسترش و به‌کارگیری آن‌ها، در نقد، بررسی و تحلیل شرایط و به تبع، ارزش‌گذاری و سپس اعلام نظر و موضع خود توانایی و مهارت کسب کنند. این توانایی علاوه بر این که یک مهارت ذهنی بسیار ارزشمند تلقی می‌شود و کودک را برای زندگی در شرایط واقعی آماده می‌کند؛ روحیه‌ی عقلی و نقد را در او پرورش داده و در او نسبت به دستاورد نقد و قضاوت خود، واکنش درونی ایجاد می‌کند. واکنشی که منجر به موضع‌گیری و انتخاب و تقویت ایمان و باور قلبی می‌شود.

اهداف نگرشی، اصلی‌ترین و مهم‌ترین اهداف آموزشی را در هدیه‌های آسمان تشکیل می‌دهند و بنابراین در ارزش‌یابی آن‌ها نیز باید دقت نظر و توجه کامل صورت گیرد.

برای ارزش‌یابی، در حیطة‌ی نگرش‌ها هم (همانند حیطة‌ی دانش‌ها) سعی بر آن است که به سراغ نشانه‌های مناسب برویم و با

۱- منظور از این نوع تفکر، قدرت ارزیابی نظریات، جدا کردن هر نظریه از دلایل آن، بررسی جنبه‌های مثبت و منفی هر نظریه و ارزیابی هر نظریه براساس دلایل و نتایج آن و عوامل دیگر است. تفکر انتقادی، نوعی ارزیابی است؛ علی شریعتمداری، رسالت تربیتی و علمی مراکز آموزشی، تهران، سمت، ۱۳۷۴، ص ۲۷.

استفاده از شیوه‌های مقتضی، میزان آن‌ها را اندازه بگیریم. بررسی فهرست علایق دانش‌آموزان و انگیزه‌های آن‌ها برای انجام یک فعالیت، از طریق سؤال از دلیل انجام آن، از راه‌های پی بردن به احساسات و نگرش‌های آن‌ها می‌باشد. «تکمیل جملات ناقص، تفسیر تصاویر، تکمیل داستان، نوشتن جملات و عبارات ساده و... از دیگر شیوه‌های ارزش‌یابی این زمینه هستند». هم‌چنین بروز نشانه‌هایی شبیه به آن‌چه در زیر ذکر گردیده است می‌تواند علامت وجود علاقه و احساس مثبت نسبت به یک فعالیت، تلقی گردد:

– انجام فعالیت‌های انتخابی و داوطلبانه در مقابل وظایف و تکالیف مشخص
– انجام یک فعالیت با سرعتی بیش از حد معمول (البته در صورتی که کندی دانش‌آموز در انجام آن فعالیت، علت فیزیکی و یا دلیلی مانند آن نداشته باشد)

- انجام فعالیت در حدی فراتر از آن‌چه از دانش‌آموزان خواسته شده
 - مراعات نظم و ترتیب و اعمال ذوق و سلیقه در انجام فعالیت‌ها
 - انجام فعالیت‌ها با صرف حوصله و دقت کافی
 - ابراز احساسات مثبت و یا هیجان به هنگام انجام یک فعالیت
 - دوام و استمرار یک رفتار در شرایط و موقعیت‌های مختلف
 - اشتغال ذهنی و عملی به موضوعی خاص در مدتی طولانی و...
- ۵- خلاقیت و ابتکار**

برای ارزش‌یابی خلاقیت و ابتکار دانش‌آموز هم می‌توان ملاک‌هایی را در نظر داشت؛ از جمله:^۱

- برخلاف عادت، غیرمعمول، تازه و نو بودن عمل یا فکر دانش‌آموز
- تقلیدی نبودن کار انجام شده
- تناسب آن با هدف و مقصودی که کار برای آن انجام شده
- متفاوت بودن آن با سایر کارهای انجام شده

موضوع سوم: ابزارهای مناسب برای ارزش‌یابی چیست؟

برای ارزش‌یابی یک درس، باید به آن‌چه دانش‌آموزان از خلال کلمات متن، تصاویر آن و نکاتی که حین تدریس به آن‌ها گفته شده، آموخته‌اند و نتایجی که ضمن فعالیت‌های کلاسی به‌دست آورده‌اند، توجه نمود. هم‌چنین می‌توان برای سنجش تمامی ابعاد شناختی، مهارتی و نگرشی آموزش، مواردی را مدنظر قرار داد و به‌عنوان ابزار ارزش‌یابی به‌کار گرفت.

در ارزش‌یابی براساس این شیوه، معلم، نقش اساسی دارد. او هم مشاهده‌گر رفتار دانش‌آموز و نتایج فعالیت‌های

۱- ئی. پالتورنس، ضوابطی را برای ارزیابی ابتکاری بودن راه‌حل‌ها، پیشنهاد کرده است که به شرح ذیل‌اند:

– راه‌حل‌هایی ایجاد می‌کند که دیگران فکرش را نمی‌کنند

– راه‌حل‌ها، غیرعادی و غیرسنتی است

– داستان‌ها، دارای نقشه‌های غیرعادی است

– اختراعاتی می‌کند که مسائل را حل می‌کند

– با مواد و مصالح عادی برای ایجاد راه‌حل‌های جدید، ابداعاتی می‌کند

– به راه‌حل‌هایی برای مسائل دست می‌یابد که دیگران می‌گویند نمی‌توان آن را حل کرد

برای مطالعه‌ی بیشتر مراجعه کنید به کتاب: استعدادها و مهارت‌های خلاقیت و راه‌های آزمون و پرورش آن‌ها، ئی، پالتورنس، ترجمه حسن قاسم‌زاده،

چاپ دوم، تهران، دنیای نو، ۱۳۷۵.

اوست و هم قضاوت‌کننده در مورد آن‌ها. بنابراین برای برآورد میزان تحقق یک هدف، معلم می‌تواند چند فعالیت مشخص را ملاک قرار دهد، تا مبنای قضاوت قرار گیرند.

۱- جدول هدف - فعالیت ابزاری مناسب در اختیار معلمان

برای سهولت کار آموزگاران محترم جدول هدف - فعالیت در انتهای هر درس (بخش ارزش‌یابی) قرار گرفته است. در این جدول فعالیت‌های) مربوط به هر هدف، بسته به نوع آن (متناسب با طبقات و حوزه‌های هدف - ارزش‌یابی) با علامت × علامت‌گذاری شده است.

طبقات و حوزه‌های فرایند یاددهی - یادگیری				فعالیت‌های یادگیری (مطابق با اهداف)	هدف‌های درس
تحلیل نقادانه و سازماندهی ایده‌ها	به‌کارگیری مفاهیم و مهارت‌ها	کسب مهارت‌ها	درک مفاهیم		

برای مثال، هنگامی که در مقابل یک هدف، علامت × در زیر ستون دوم (به‌کارگیری مفاهیم و مهارت‌ها) گذارده شده باشد، بدین معناست که هدف مذکور در جهت افزایش توانایی به‌کارگیری مفهوم یا مهارتی خاص ارائه گردیده است.

۲- جدول ثبت نتایج ارزش‌یابی

چنان‌که گفته شد، شیوه‌ی ارزش‌یابی موردنظر برنامه، مشاهده و ابزار ثبت نتایج آن، جدول (جدول‌هایی) است که توسط معلم تهیه و یا انتخاب می‌شوند. بدین ترتیب معلم با بررسی نحوه‌ی انجام کار و نتیجه‌ی فعالیت‌های دانش‌آموز، اطلاعات لازم را در مورد کیفیت و میزان آموخته‌های وی به‌دست می‌آورد و نمره یا رتبه‌ی معادل آن را در ستون ویژه‌ی یادداشت می‌کند. در جدول پیشنهاد شده در این راهنما، معلم محترم این امکان را دارد که وضعیت تحصیلی هر دانش‌آموز را دائماً روبه‌روی خود داشته و به‌طور مرتب کنترل و بررسی کند.

برای هر دانش‌آموز یک برگ از جدول صفحه‌ی رو به رو مورد نیاز است. معلم می‌تواند نتیجه‌ی مشاهدات خود را به‌صورت توصیفی و یا در قالب اعداد (نمره یا رتبه) و یا توصیف وضعیت دانش‌آموز، در ستون‌های مخصوص درج نماید. مطابق توضیحاتی که در ادامه‌ی این بخش ارائه شده معلمان محترم می‌باید در هر نوبت (نیم‌سال) دست کم پنج بار (در پنج درس مختلف) هر دانش‌آموز را مورد ارزش‌یابی دقیق قرار دهند و هر بار برای او نمره‌ای را در نظر بگیرند.

جدول ثبت نتایج ارزش‌یابی

نتیجه‌ی نهایی (میانگین) ارزش‌یابی از دانش‌آموز در یک درس	نمرات اخذ شده توسط دانش‌آموز در هر فعالیت مطابق جدول هدف - فعالیت (در یک درس)										عکس دانش‌آموز	نام دانش‌آموز: شماره‌ی دانش‌آموز: توضیحات:
	مشاهده‌های ۱ تا ۱۰ براساس اهداف - فعالیت‌ها (در هر درس)											
												۰۱ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۲ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۳ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۴ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۵ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۶ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۷ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۸ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۰۹ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۱۰ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۱۱ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
												۱۲ درس... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی:
	نمره‌ی نوبت اول (براساس حداقل ۵ مورد ارزش‌یابی):										نتیجه‌ی نهایی ارزش‌یابی دانش‌آموز در نوبت اول (براساس حداقل ۵ مورد ارزش‌یابی):	
	نمره‌ی نوبت دوم (براساس حداقل ۵ مورد ارزش‌یابی):											نتیجه‌ی نهایی ارزش‌یابی دانش‌آموز در نوبت دوم (براساس حداقل ۵ مورد ارزش‌یابی):

موضوع چهارم: جمع‌بندی مشاهدات و قضاوت نهایی چگونه صورت می‌گیرد؟

همان‌طور که اشاره شد، برای ارزش‌یابی دانش‌آموز، آموزگار حاصل مشاهدات خود را در مورد عملکرد و نتیجه‌ی فعالیت هر دانش‌آموز ثبت می‌کند. این کار با توجه به جدول هدف - فعالیت تهیه شده برای هر درس انجام می‌شود. سپس آموزگار می‌تواند نتایج ارزش‌یابی حداکثر ۱۰ دانش‌آموز را برای هر جلسه در جدول ثبت نتایج ارزش‌یابی مربوط به هر یک از آن‌ها ثبت کند. این ارزش‌یابی می‌تواند برای تعداد بیش‌تری از دانش‌آموزان (به صلاح‌دید معلم) صورت بگیرد. اما مهم آن است که هر دانش‌آموز، در پایان هر نیم‌سال، دست کم در ۵ درس مورد مشاهده قرار گیرد و رتبه یا نمره‌ای را کسب کند. بدین ترتیب، نمره‌ی هر دانش‌آموز در هر نیم‌سال، براساس دست کم ۵ نمره‌ی ثبت شده در طول آن نیم‌سال توسط معلم به دانش‌آموز داده می‌شود. به همین ترتیب، نمره‌ی هر دانش‌آموز در پایان سال تحصیلی عبارت خواهد بود از نتیجه‌ی نمرات اخذ شده در دو نیم‌سال. بنابراین می‌باید جدول‌هایی برای جمع‌بندی نمرات دانش‌آموزان در هر نیم‌سال و در پایان سال در نظر گرفته شود تا به‌عنوان ابزاری برای جمع‌بندی نتایج ارزش‌یابی، طی سال تحصیلی مورد استفاده‌ی آموزگار محترم قرار گیرد. البته نباید فراموش کرد که پیشرفت دانش‌آموز در طول هر نیم‌سال و در طول سال تحصیلی نیز در قضاوت نهایی معلم در مورد نمره‌ی او، اهمیت فراوان دارد و میانگین‌های مورد بحث، به منزله‌ی اعدادی مطلق و غیرقابل تغییر، توصیه نمی‌شوند.

ملاحظه می‌شود که ارزش‌یابی دانش‌آموزان حتی در پایان سال تحصیلی نیز از طریق امتحان انجام نمی‌شود و ملاک قضاوت درباره‌ی میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، مجموعه‌ی نمرات و یا رتبه‌های کسب شده توسط او در طول سال تحصیلی و نظر نهایی معلم درباره‌ی آن‌هاست.

موضوع پنجم: شیوه‌ی نمره‌گذاری چگونه است؟

۱- در برنامه‌ی ارزش‌یابی هدیه‌های آسمان، دستورالعمل‌های نظام ارزش‌یابی فعلی که در آن، ملاک سنجش میزان توانایی‌های دانش‌آموزان نمره است، به‌گونه‌ای تغییر یافته که باعث ایجاد مشکلات اداری نشود. در این برنامه، آموزگار محترم می‌تواند ضمن رعایت اصول تربیت دینی، از نمره به‌عنوان ابزار طبقه‌بندی و سنجش استفاده نماید؛ البته با رعایت شرایطی که پیش از این ذکر شد. بدین ترتیب آنچه نهایتاً در کارنامه‌ی دانش‌آموزان قرار خواهد گرفت یک نمره است اما این نمره بر مبنای ملاک‌ها و روش‌هایی صحیح و صرفاً براساس داوری معلم در خصوص دانش‌آموز به او داده می‌شود.

۲- آموزگار می‌تواند به‌جای نمره به بچه‌ها رتبه بدهد.

نکته: برای رتبه دادن به دانش‌آموزان، می‌توان از اعداد بین ۱ تا ۳ استفاده کرد. برای نشان دادن رتبه‌های ۱، ۲ و ۳ می‌توان از نشانه‌های دیگری مثلاً سه رنگ مختلف، سه شکل هندسی گوناگون یا عبارات «بالتر از متوسط»، «رضایت‌بخش» و «باید بهتر شود» و یا «عالی»، «خوب» و «متوسط» و یا هر شیوه‌ی مناسب دیگری استفاده کرد.

اما در خصوص رتبه‌دهی، مهم این است که قبل از آغاز تدریس، حدود و معنای هر رتبه، برای خود شما مشخص شده باشد تا در طول اجرای برنامه‌ی درسی، براساس ملاک‌هایی روشن قضاوت نموده و نمره‌ی هر دانش‌آموز را تعیین نمایید؛ به‌طور مثال، در صورتی که نشانه‌های برآورده شدن یک هدف،

► به‌ندرت و در مورد تعداد اندکی از نمونه‌ها، مشاهده شود، رتبه‌ی ۱ یا نمره‌ی معادل آن، به دانش‌آموز تعلق می‌گیرد.

► گاه‌گاهی و در مورد برخی از نمونه‌ها مشاهده شود، رتبه‌ی ۲ و یا نمره‌ی معادل آن، به دانش‌آموز تعلق می‌گیرد.

۱- این نتیجه می‌تواند به‌صورت میانگین دو نمره‌ی اخذ شده در دو نیم‌سال و یا نمره‌ای که براساس دو نمره ذکر شده و متناسب با میزان پیشرفت دانش‌آموز

به او داده می‌شود، باشد.

► بیش‌تر اوقات و در مورد اغلب نمونه‌ها مشاهده شود، رتبه‌ی ۳ و یا نمره‌ی معادل آن، به دانش‌آموز تعلق می‌گیرد. ۱ و ۲ می‌توانند نمره‌های اولیه‌ی یک دانش‌آموز قلمداد شوند و از معلمان محترم انتظار می‌رود، با اجرای فعالیت‌های جبرانی، امکان پیشرفت هر یک از کودکان را به سمت تحقق اهداف در سطح سوم، فراهم کنند.

چند کلمه درباره‌ی هدیه‌های آسمان

◀ هدیه‌های آسمان، براساس یک راهنمای برنامه‌ی درسی مصوب تهیه گردیده است. این راهنما شامل اهداف کلی دوره، اهداف، تعمیم‌ها و مفاهیم جزئی هر پایه، شیوه‌ی ارزش‌یابی و اصول حاکم بر سازماندهی محتوا و روش کلی تدریس است (بخش‌هایی از برنامه‌ی درسی مزبور در ابتدای توضیحات کتاب آمده است). بنابراین در تألیف کتاب، تمامی خطوط اصلی و کلی و نیز جزئیات مربوط به اهداف موردنظر بوده است؛ لذا کتاب از یک روند مشخص و از پیش تعیین شده پیروی می‌کند که تا پایان دوره‌ی ابتدایی امتداد دارد و در دوره‌های بعدی در قالبی دیگر دنبال می‌شود. به همین جهت به راحتی قابل دفاع و نیز به سهولت قابل نقد و بازنگری است.

◀ از طرفی به دنبال آن است تا یک ارتباط منطقی طولی و عرضی میان مواد درسی مختلف از طریق تلفیق مواد آموزشی و واگذاری و وظیفه‌ی محقق ساختن برخی از اهداف یک درس معین به دروس دیگر، به وجود آورد تا دانش‌آموز برای رسیدن به اهداف موردنظر، صرفاً از مسیر یک ماده‌ی درسی معین، طی طریق نکند؛ بلکه تحقق هدفی واحد، از طریق مواد درسی مختلف میسر شود. پرهیز از تکرار مطالبی که دانش‌آموزان در دروس دیگر، آن‌ها را مطالعه می‌کنند و یا استفاده از آموخته‌هایشان در دروس دیگر، از نکاتی است که محتوا به آن‌ها توجه داشته است.

◀ برنامه‌ای که بر روش‌های فعال و مشارکتی در آموزش تأکید داشته باشد، به ضرورت به دنبال ایجاد فرصت امکان مشارکت کودکان در امر یادگیری است. این که دانش‌آموز خود جست‌وجو کند، خود بیابد و یافته‌هایش را خود به کار گیرد؛ هدف روش فعال یادگیری به شمار می‌رود. در این شیوه، معلم در واقع راهنما و راهبر است، اما این دانش‌آموزان هستند که با راهنمایی او، مفاهیم جدید را دریافت می‌کنند. محتوای هدیه‌های آسمان تا آن‌جا که امکان داشته، مطابق این شیوه تهیه شده است. متن درس‌ها اغلب به گونه‌ای نگاشته شده است که امکان پرسش و جست‌وجو و کاوش را برای دانش‌آموز فراهم آورد. در راهنمای معلم، پیشنهادها و مثال‌های فراوانی برای تأکید بر روی این موضوع به چشم می‌خورد و البته بیش‌ترین مسئولیت، متوجه معلم است تا با اتخاذ راهبردی مناسب، فرصت بیش‌تری به دانش‌آموز برای یادگیری بدهد. به عبارت دیگر، هدیه‌های آسمان در پی آن است که دانش‌آموز را به تفکر، سخن گفتن، اظهارنظر و بحث و جست‌وجو وادارد و به معلم، نقش یک راهنما (و در عین حال الگو) را بدهد.

◀ آن‌چه بیش از هر چیز دیگری در تعلیم و تربیت دینی موردنظر است، ایجاد نگرش‌های صحیح و یا تغییر برخی نگرش‌های نادرست است و این که دانش‌آموز براساس آموخته‌های خود بتواند به یک موضع و نظرگاه معین و ضرورتاً صحیح برسد و امکان انتخاب و تصمیم‌گیری را بیابد و از این رهگذر در نهایت، به ایمان و اعتقاد برسد. این ایمان و اعتقاد، مقدمه‌ی عمل آگاهانه و انتخاب شده است. بنابراین در برنامه‌ی جدید، انباشتن ذهن کودکان از مفاهیمی که بعضاً نسبت به آن‌ها تمایلی ندارند و تأکید صرف بر مهارت‌هایی که تنها به درد امتحان می‌خورد و آن‌ها را به هنگام ارزش‌یابی به ظاهر موفق جلوه می‌دهد، به کلی طرد شده است. در عوض، ادراک مفاهیم دینی به عنوان مقدمه‌ای برای رشد عاطفی و تغییر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به آن‌ها و انس با این مفاهیم مورد توجه قرار گرفته است. هم‌چنین به «عمل صحیح» به عنوان حاصل تبعی «نگرش‌های صحیح» تأکید شده است. چیزی که البته در بسیاری موارد، مهارت‌هایی را نیز می‌طلبد.

به همین جهت چه بسا در برخورد اول، مفاهیم دینی این برنامه، کم به نظر برسد. حال آن که با توجه به تأکید برنامه بر جنبه‌های نگرشی، بی‌شک این مفاهیم به ظاهر اندک – در صورتی که فرایند آموزش به خوبی طی شود – برای تربیت دینی کودکان در پایه‌ی

سوم، کافی و مناسب است.

◀ با توجه به ویژگی‌های روانی کودکان در سال‌های اولیه‌ی دوره‌ی ابتدایی (پایه‌های اول، دوم و سوم) در برنامه‌ی جدید، بر محسوسات و نمونه‌های عینی تأکید شده و از طرح مطالب انتزاعی و خشک و غیر ملموس، تا حد امکان، پرهیز شده است. همچنین بر تربیت استعداد‌های کودک برای شناختن اوضاع جهان خارج و مرتبط ساختن مطالب درسی با مظاهر زندگی و اشیای موجود در محیط خاص کودک تأکید شده است. ضمن توجه به اهمیت بهره‌گیری مطلوب از حافظه‌ی کودکان، ادراک مفاهیم و فراگیری طرز استفاده از آن‌ها (در قالب اهداف) نیز مورد تأکید قرار گرفته‌اند.

◀ برای بیان مفاهیم موجود در برنامه، در حد امکان، بر استفاده از استعداد خیال کودکان تأکید شده است. به معلمان نیز، به رسمیت شناختن عناصر فانتزی ذهن کودکان در مواقع مقتضی، سفارش شده است. البته به گونه‌ای که آرام آرام بتوانند به تفکر و تعقل پردازند و خوشتن را با عالم گسترده و زیبای تخیل دل‌خوش نکنند؛ لذا برای تحقق جنبه‌های فوق نیز، تا حد ممکن از مفاهیم ساده و ملموس استفاده شده است. مفاهیمی که بچه‌ها خود با آن‌ها ارتباط برقرار کرده، درکشان کنند و نسبت به آن‌ها احساس خوشایند و دل‌پذیری داشته باشند.

◀ ادبیات کودکان آموزه‌های ارزنده‌ای را در اختیار برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار می‌دهد تا با بهره‌گیری از آن‌ها بتوانند به زبان کودکان بیش از پیش نزدیک شده و کلام خود را با آنان هماهنگ کنند. در هدیه‌های آسمان نیز تا آن‌جا که به محتوا، اصالت مفاهیم و ساختار آموزشی مواد درسی لطمه وارد نشود، از آموزه‌های مربوط به ادبیات کودکان و محصولات کارشناسان این حیطه بهره گرفته شده است.

◀ بچه‌ها زیبا هستند و زیبایی را دوست دارند. روح آن‌ها با زیبایی پیوندی عمیق دارد و به دنبال چیزهایی هستند که چشم و گوششان را بنوازد و قوه‌ی تخیلشان را به پرواز درآورد. بچه‌ها هنر را دوست دارند و البته هنر ویژه‌ی خود را می‌طلبند. از تکلف و زیاده‌گویی بیزارند و هرچه فطرت زیباپرست آن‌ها را نادیده بگیرد، طرد می‌کند.

توجه به جنبه‌های زیبایی‌شناختی، رکن آموزش‌های دینی به‌شمار می‌آید تا نخست، این درون مایه‌ی فطری بچه‌ها مورد توجه قرار گیرد؛ دوم، آن‌ها از دین و آموزه‌های آن، تصویری زیبا در ذهن داشته باشند و سوم، چهره‌ی زیبایی از الگوهای دینی بر پرده‌ی جان و اندیشه‌شان نقش ببندد. هدیه‌های آسمان، اولین تجربه برای تحقق این آرمان بزرگ است تا بتوان زیبایی‌های دین و دین زیبا را با زبانی کودکانه به بچه‌ها آموخت. سعی در استفاده‌ی مناسب از طراحی و نقاشی و تصاویر متناسب با متن، بزرگ شدن قطع کتاب درسی، استفاده از کاغذ مناسب، تغییر رسم الخط کتاب، تهیه و ارائه‌ی کتاب کار در قالبی جدید و... از مواردی است که هدیه‌های آسمان را تا حدی به تحقق این آرمان، نزدیک ساخته و امید است معلمان را در ایجاد علاقه و جذب بیش‌تر دانش‌آموزان به درس دینی و کمک به یادگیری بهتر مفاهیم دینی، بیش از پیش یاری کند.

◀ محتوای هدیه‌های آسمان به گونه‌ای تهیه شده است که تدریس مستقل هر درس را بدون نیاز به تدریس درس‌های قبلی امکان‌پذیر می‌سازد این ساختار پیمانه‌ای، امکان تدریس درس‌ها را متناسب با موقعیت‌های زمانی و مکانی خاص، برای آموزگار فراهم می‌سازد؛ برای مثال، آموزگار می‌تواند با مشورت دانش‌آموزان و یا هم‌زمان با مناسبت‌های خاص، نظیر محرم، ماه رمضان و عید فطر و یا روز مادر، روز معلم و... درس‌ها را با ترتیبی تازه ارائه نماید. بدین ترتیب، ممکن است مثلاً درس نهم را امروز و درس ششم را هفته‌ی آینده تدریس کند.

نکته‌ی قابل توجه این است که در برخی موارد لازم است به لحاظ ترتیب قرار گرفتن مفاهیم و حفظ ارتباط طولی آن‌ها با یک‌دیگر، چند درس به‌طور مسلسل تدریس شود؛ (برای مثال، درس‌های بخش خداشناسی) در چنین مواردی آموزگار می‌تواند هر بخش را در زمان مناسب خود ارائه کند. بنابراین می‌توان درس‌های بخش خداشناسی را پس از بخش اخلاق یا احکام آموزش داد.

نکاتی درباره‌ی راهنمای معلم

این کتاب می‌تواند همچون پل ارتباطی میان برنامه‌ریزان و مؤلف هدیه‌های آسمان، از یکسو و آموزگاران محترم، از سوی دیگر تلقی شود. ابزاری که به مؤلفان و برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا آنچه را مورد نظرشان بوده و در کتاب مستقیماً بدان اشاره نکرده‌اند، بیان نموده و از طریق آموزگاران محترم به کودکان منتقل کنند. هم‌چنین به آموزگاران کمک می‌کند تا نقاط مبهم و تاریک درس‌ها را بهتر و راحت‌تر ببینند و آنچه در لابه‌لای کلمات از چشم کودکان پنهان می‌ماند، در برنامه‌ی تدریس خود بگنجانند و با دستی پر و اندوخته‌ای غنی به امر آموزش بپردازند. به بیان دیگر، راهنمای تدریس.

- اهداف آموزشی و تربیتی موردنظر برنامه، حد و مرز این اهداف و چگونگی تحقق آن‌ها را مشخص می‌کند؛
- درجه‌ی اهمیت نکات مختلف برنامه و نقاط تأکید محتوا را نشان می‌دهد؛
- روش‌ها و مواد آموزشی مناسب برای تدریس هر درس را بیان می‌کند؛
- و درنهایت، راه‌کارهایی که با به کار بستن آن‌ها، موجب دست‌یابی سریع‌تر و دقیق‌تر به اهداف موردنظر می‌شوند، نشان می‌دهد.

چگونه از راهنمای تدریس استفاده کنیم؟

نحوه‌ی بهره‌گیری از راهنمای تدریس بسیار ساده است اما توجه به نکات زیر، استفاده‌ی بهتر و دقیق‌تر از آن را میسر می‌کند:

- ۱- این برنامه‌ی درسی، بر جنبه‌های نگرشی آموزش تأکید فراوانی دارد و به دنبال این نیست که صرفاً محفوظات و اطلاعات دانش‌آموزان را توسعه بدهد. در قلمرو شناختی نیز تأکید بر دقت، توجه و افزایش قدرت تجزیه و تحلیل و استنباط است و نه فقط، به خاطر سپردن و به یاد آوردن.
- ۲- راهنمای تدریس، صرفاً خطوط کلی و سرمشق‌ها را در اختیار شما قرار می‌دهد؛ پس کار و زحمت اصلی با خود شماست. مطالب این کتاب، صرفاً در حکم یک راهنماست، نه یک دستور کار اجباری و اداری.
- ۳- آنچه در راهنما بیش‌تر باید مورد توجه شما قرار گیرد، اهداف و حرکت در چارچوب آن‌هاست.
- ۴- توجه دقیق به ارزش‌یابی و روش‌های آن بسیار مهم است.
- ۵- بهره‌گیری از امکانات ساده و ارزان کمک آموزشی مطابق با برنامه‌ی درسی، بسیار کارساز و مؤثر است.

ساختار راهنمای تدریس

در هر بخش این کتاب، به موارد زیر اشاره و درباره‌ی آن، مطالبی ارائه می‌شود:

- ۱- توضیحات: شامل بحث کوتاهی درباره‌ی موضوع، اشاره‌ای به اهداف کلی بخش و ساختار درس‌ها
- ۲- اهداف هر درس
- ۳- مفاهیم کلیدی هر درس
- ۴- مراحل تدریس هر درس که شامل موارد زیر است:
 - مهارت‌هایی برای شروع مناسب و ایجاد انگیزه برای یادگیری
 - پیشنهادهایی برای انتخاب روش تدریس مناسب
 - تشریح فعالیت‌های کتاب کار

– ابزار و وسایل کمک آموزشی

– راهنمای شیوه‌ی ارزش‌یابی و جدول مربوطه

۵– دانستنی‌های معلم

آموزگاران، بی‌شک، با تکیه بر دانش و تجربه‌ی سالیان‌تعلیم و تدریس خود، به نکات ارزنده و تجربیات سازنده‌ی فراوانی دست یافته‌اند که با کمک آن می‌توانند در تدریس هرچه بهتر و مناسب‌تر درس‌ها موفق باشند. اکنون با جمع میان دانش و تجربیات خود و آنچه برنامه‌ریزان کتاب، راهنمای تدریس نامیده‌اند، بی‌تردید می‌توانید ابزار توانمندی برای تأمین اهداف تعلیم و تربیت دینی، در اختیار داشته باشید.

سخن آخر

ما در اول راهیم، نیازمند مساعدت‌های فراوانیم، در پی برطرف ساختن اشکالات هر چند جزئی و ناچیز، برای بهبود کتاب و در انتظار دریافت نظرها، انتقادهای، و پیشنهادهای معلمان، متخصصان و کارشناسان و هنرمندانیم. برای این منظور به‌طور مستقیم با گروه تعلیم و تربیت دینی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی مکاتبه نمایید.

نشانی ما :

تهران – خیابان ایرانشهر شمالی – دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی – گروه تعلیم و تربیت دینی

پیام‌نگار (Email) talif@talif.Sch.ir